

ԱՐԱԲՆԵՐԻ ԾԱԳՈՒՄՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ԾԱՌԻ ՄՇԱԿՈՒՄԸ

Ծագումնաբանական գիտելիքն արաբական բանավոր ու գրավոր մշակույթի յուրօրինակ արտահայտումներից է: Ձևավորվելով արաբական տոհմացեղային հասարակության ընդերքում՝ այն ունեցել է ճանաչողական ու կարգավորիչ կարևոր գործառույթ՝ ցեղերի ծագումը, տեղը և դիրքը հասարակության հիերարխիայում որոշելու համար: Հնագույն ժամանակներից ի վեր, ցեղային ծագման մասին ծագումնաբանությունները խնամքով պահպանվել են ու բանավոր կերպով փոխանցվել սերնդեսերունդ՝ հանդիսանալով արաբների ինքնագիտակցության կարևորագույն բաղկացուցիչ տարրերից մեկը⁴⁸: Ծագումնաբանական գիտելիքը (nasab), սկզբնապես լինելով առօրյա գիտելիքի մաս, հետագայում վերածվել է գիտության առանձին ճյուղի: Անշուշտ, ո՛չ արաբ միջնադարյան հեղինակները, ո՛չ էլ ժամանակակից պատմաբաններն ու ազգագրագետները բնավ չեն պնդում, թե ավանդաբար պահպանված ծագումնաբանական այս գիտելիքն արաբ ցեղախմբերի բուն սերունդների ճշգրիտ արձանագրությունն է, թեև շատ ցեղախմբեր հույժ բծախնդիր են եղել ծագումնաբանական հաշվարկումների ու ավանդույթի պահպանման նկատմամբ: Մեծ քանակությամբ կեղծիքների, աղավաղումների և փոփոխությունների առկայությունն ընդունվել է թե՛ միջնադարյան արաբ հեղինակների, և թե՛ ժամանակակից հետազոտողների կողմից: Ընդ որում, ժամանակակից ուսումնասիրողներն ավելի քննադատաբար են մոտենում նյութին, ինչպես, օրինակ, արևմտյան գիտնականներ Տ. Խալիդին և Դ. Վարիսկոն: Առաջինը պնդում է, որ Աբու Բաքրը, որը նախախլամական ծագումնաբանական ավանդույթի ներկայացուցիչ էր, իրականում անքննադատաբար առաջնորդվել է ծագումնաբանական ավանդույթի ստեղծած կաղապարներով⁴⁹: Նմանապես և Դ. Վարիսկոն, ուսումնասիրելով Մարգարեի ցեղի ծագումնաբանական ավանդույթը, հանգել է համանման եզրակացության՝ հավաստելով, թե Մուհամմադի «պաշտոնական» տոհմաճառը երկար ժամանակի ընթացքում մշակված ու հղկված ավանդույթի արգասիք է⁵⁰:

Մուհամմադի ծննդաբանությունը	(Nasab Muhammad)
Ադնան	(‘Adnān)
Մաադ	(Ma’d)
Նիզար	(Nizār)
Մուդար	(Mudār)
Իլյաս	(Ilyās)
Մուդրիքա	(Mudrika)

⁴⁸ Դրա վաղ ապացույցն են Մաֆայան մեծաքանակ գրաքարերը, որոնք գտնվել են Հորդանանի հյուսիսային մասում և թվագրվում են մոտավորապես մ. թ. ա. I դար: Դրանց հատկանշական է ծագումնաբանական հետևյալ կառուցը. «Հանիբ իբն Ջաննեյ իբն Ահլամ իբն Մանեյ իբն Շիմիկ իբն Ռաբբան իբն Հիմյատ իբն Սաբբ իբն Դահմալ իբն Ջամիլ իբն Թահարաթ իբն Յասիր իբն Բուհանիշ իբն Դաիֆ» Winnett F. V., *Safaitic Inscriptions from Jordan*, Toronto, 1957, p.28, արձանագրություն N 130:

⁴⁹ Khalidi T., *Arabic Historical Thought in the classical Period*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994, p.5.

⁵⁰ Varisco D.M., *Metaphors and Sacred History: The Genealogy of Muhammad and the Arab Tribe*, *Anthropological Quarterly*, 1995, 68, 3 p. 155.

Քինանա	(Kināna)
Ան-Նադր	(An-Nadr)
Մալիք	(Mālik)
Ֆիհր	(Fihir)
Դալիբ	(Ghālib)
Լուայյ	(Lu'ayy)
Մաաբ	(K'ab)
Մուռա	(Murra)
Կուսայյ	(Qusayy)
Աբդ Մանաֆ	(‘Abd Manāf)
Հաշիմ	(Hāshim)
Աբդ ալ-Մուտալիբ	(‘Abd al-Muṭalib)
Աբդալլահ	(‘Abd Allāh)
Մուհամմադ	(Muḥammad)

XIX դ. վերջին ծագումնաբաններն սկսեցին կասկածի ենթարկել ավանդության եղանակով փոխանցված ծագումնաբանությունների տվյալները՝ հանգեցնել այն տեսակետին, թե ծագումնաբանությունները բնավ էլ պատմության ստույգ պատճենը չեն: Մերձավոր Արևելքի պատմական փաստաթղթերից (հնագիտական և տեքստային նյութեր) մի քանիսը, որոնք լույս տեսան XIX դ., ցույց տվեցին կապը մերձավորարևելյան առասպելների և աստվածաշնչյան տեքստերի միջև: Դա մատնանշում էր նախ՝ ավանդական ծագումնաբանական գիտելիքի վաղեմությունը՝ մի կողմից, արաբական ցեղերի նախնիների անունների աստվածաշնչային արմատները՝ մյուս կողմից: Ի. Գոլդզիերը, հիմնվելով այս տեսակետի վրա, ենթադրում էր, թե միջնադարյան արաբ ծագումնաբանները «նախնիների կենսագրությունը» կազմելու համար օգտագործել են վաղագույն ավանդությունները (առասպելական անուններ, լեգենդներ, միաժամանակ տվյալ ցեղի տեղն ու դիրքը ապահովելու համար առաջնորդվել են ոչ թե եղած որոշակի նյութով, այլ ժամանակի հասարակական կարծիքով⁵¹: Այսինքն՝ ծագումնաբանական գիտելիքներում առկա է նաև սուբյեկտիվ գործոնը, ինչպես նաև քաղաքական և հասարակական նկատառումները:

Ըստ արաբ ծագումնաբանների՝ բոլոր խմբերը նահապետական ցեղեր էին, որոնք կազմվել էին սկզբնական արմատից՝ ստորաբաժանվելով ազնատիկ գծով սերունդների՝ ազգակցական համակարգի միջոցով: Ցեղը մի մեծ ընտանիք էր, որը կրում էր ընդհանուր նախահոր անունը: Ժամանակի ընթացքում այն բաժանվում է երկու կամ ավելի տոհմերի, որոնցից յուրաքանչյուրն իր մեջ ներառում է ամենաերեց նախահոր որդիների շառավիղներին (silsila) և նրանցից է վերցնում իր անունը: Այդ ցեղերը վերստին բաժանվում կամ ստորաբաժանվում էին նույն սկզբունքով: Մույն տեսության համաձայն՝ ազգի, ցեղի, տոհմային համայնքի և ընտանիքի միջև ոչ մի տարբերություն չկար՝ բացառությամբ չափի և հեռավորության, որ առկա էր ընդհանուր նախահոր և հետագա սերունդների միջև: Ժամանակի ընթացքում նույն ընտանիքի զավակներն սկսում են գլխավորել առանձին ընտանիքներ, որոնք, իրենց հերթին մեծանալով, դառնում են տոհմային համայնքներ, և, վերջապես, տոհմային համայնքները վերածվում են մեծ ցեղերի կամ նույնիսկ ազգերի՝ բաղկացած մի քանի ցեղերից⁵²:

Ըստ դասական ծագումնաբանական հաշվումների սխեմայի՝ արաբները բաժանվում են երեք հիմնական ծագումնաբանական խմբերի: Բուն արմատը կոչվում է

⁵¹ Goldziher I., *Mythology among the Hebrews and Its Historical Development*, London, 1877, p.278.

⁵² Smith W. R., *Kinship and Marriage in Early Arabia*, Cambridge 1885, London, 1902 (2-nd ed.). pp 3-5.

Անհետացած (ba'ida): Այդ խմբին են պատկանում անհետացած այն բոլոր ցեղերը, որոնց մասին որոշ տեղեկություններ պահպանված են Ղուրանում (Ղ.11/60; 22/42; 25/38; 29/38; 35/50,51): Այդ ցեղերից էին Ադ, Մամուդ, Տասմ, Ջադիս, ալ-Ամալիկա և այլն: Ալ-Բալազուրին այս ցեղերի վերաբերյալ նշում է հետևյալը. «Հաղորդեց Աբաս իբն Հիշամ Մուհամմադ իբն աս-Սաիբ իբն ալ-Քալբին՝ վկայակոչելով իր հորը, պապին և այլոց, և ասացին. գտարյուն արաբներն են Ադը և Աբելը, մեր հայրը Աուդ [Ղուդ՝ ըստ Աստվածաշնչի] իբն Իրամ [Արամ՝ ըստ Աստվածաշնչի] իբն Մամ իբն Նոյն է: Ե՛վ Տասմը, և՛ Ամալիկը, և՛ Ջասիմը, և՛ Ամիմը Յալմա իբն Ամիր իբն Իշլախ իբն Լուդ իբն Մամ իբն Նոյի որդիներն են: Ե՛վ Հասրամութը, և՛ նա Հադրամութն է, և՛ Շալաֆը, և՛ նա Մալաֆն է, և՛ ալ-Մուդադը, և նա ալ-Մուդն է՝ սրանք Յակգան իբն Աբիբ [Եբեր] իբն Շալիխ [Սաղա] իբն Արֆախշադն [Արֆաքսադ] իբն Մամ իբն Նոյի որդիներն են»⁵³:

Ինչպես տեսնում ենք, ալ-Բալազուրին ծագումնաբանական արմատը տանում է մինչև Աստվածաշունչ (Մենդոց գիրք), որով հաստատագրվում է ծագումնաբանության վաղեմությունն ու մեկարմատայնությունը (Ադամ-Եվա զույգից): Դա նման է քրիստոնյա ազգերի ընդունած ծագումնաբանությանը: Ուշագրավ է, որ ծագումնաբանական պատկերացումների այս ընդհանրությունն առկա է ինչպես արաբների, այնպես էլ հայերի վաղ շրջանի ծագումնաբանություններում ու ծագումնաբանական ծառերում: Հետազոտողներից Վ. Օլբրայթն ընդգծում է, թե աստվածաշնչային (բիբլիական) ծագումնաբանությունն սկզբնապես եղել է հենց ցեղային ծագումնաբանությունն ու պարունակում է բավականին ճշգրիտ տեղեկություններ, ուստի և այդ ծագումնաբանությունը կարելի է վստահորեն օգտագործել՝ պատկերելու համար Մերձավոր Արևելքի ցեղային կազմությունները և ուրվագծել նահապետների դեգերումների պատմությունը⁵⁴:

Ըստ սխեմայի՝ տարորոշված մյուս խումբը կոչվում է «Ջտարյուն արաբներ» (ā'riba): Այն սերում է Կահտանից: «Մարդիկ տարակարծիք էին Կահտանի հարցում,- նշում է Ալ-Բալազուրին: - Եվ նրանցից ոմանք ասացին. Կահտանը Աստվածաշնչում հիշատակված Յակտանն է, սակայն արաբները, արաբականացնելով այն, դարձրել էին Կահտան: Եվ ուրիշներն ասացին. նա Կահտան իբն Հուդն է, խաղաղություն նրան, իբն Աբդալլահ իբն Խալուդ իբն Ադ իբն Աուս իբն Իրամ իբն Մամ իբն Նոյն է, և նա բնավ Յակտանը չէ»⁵⁵: Կահտանի որդիները գտարյուն արաբներ էին և հայտնի էին «հարավային արաբներ» անունով, որոնք հիմնականում բնակվում էին Եմենում:

Երրորդ խումբը, այսպես կոչված, «Արաբացածներն» էին (musta'riba), ովքեր սերում էին Իսմայիլից: Իսկ ինչու «Արաբացած», քանի որ Իսմայիլն արաբերենը սովորել է այն ժամանակ, երբ եկել է Մեքքա ու ամուսնացել արաբական Ջուրիում ցեղից մի արաբուհու հետ: «Եվ ասաց ալ-Քալբին և աշ-Շարկին. Իսմայիլը երկրագնդի բոլոր արաբների հայրն է»: Ասաց Հիշամը և ինձ հաղորդել է իմ հայրը և աշ-Շարկին, որ առաջինն արաբերենով խոսել են Իբրահիմի որդիները. Իսմայիլը (խաղաղություն նրան), երբ եկավ Մեքքա, դեռ 20 տարեկան չկար և իջնանեց Ջուրիումում [Ջուրիում ցեղի մոտ - Ա. Է]: Եվ նրան Ալլահն ստիպեց խոսել իր խոսքերով: Եվ նրա խոսքերն արաբերեն էին: Եվ ասաց Հիշամը. և արաբներն Իսմայիլին անվանեցին «Հոդի արմատ»: Դրանով ուզում էին ասել, որ նա կայուն էր և երկարակյաց: Ասաց, թե ուրիշներն ասել են. այդպես է անվանվել, որովհետև

⁵³ St' u Ansāb, h.1 էջ 4:

⁵⁴ Albright W.F., *From the Stone Age to Christianity*, 2nd ed., N.Y., 1957, pp.72-81, 238-43; & *Yahweh and the Gods of Canaan*, N.Y., 1968, pp.153-62.

⁵⁵ Նույն տեղում: Այս մասին տե՛ս նաև՝ Ibn Hazm b. Muhammad Ali, *Jamharat Ansāb al-Arab*, ed. Abd al-Salam Harun, Cairo, 1972, p.8.

այնպես ինչպես հողը կրակից չի վնասվում, այնպես էլ նրա հայրը կրակից չի վնասվել»⁵⁶: Հյուսիսային արաբները սերում էին Իսմայիլից, այնուհետև այդ ծագումնաբանական գիծը կապվում է Ադնանի, հետագայում՝ Մուհամմադի հետ: Այս երրորդ խումբը կրում է նաև Մասդ կամ Նիզար անունները, որոնցից առաջինը համարվում է Ադնանի որդին, իսկ երկրորդը՝ թոռը⁵⁷:

Արաբների ծագումնաբանական ծառը մշակման է ենթարկվել հիջրայի առաջին դարում՝ կապված Օմար իբն ալ-Խատտաբ խալիֆայի հողային ու հարկային բարեփոխումների հետ, որոնց միջոցով նա փորձում էր բաժանել նվաճված հողերից ստացված եկամուտները, սահմանել հողային հարկեր և հավատացյալներին գրանցելով՝ կարգ ու կանոն հաստատել ռոճիկների և կենսաթոշակների վճարման համակարգում⁵⁸: Օմար իբն ալ-Խատտաբի 636 թ. հրովարտակի համաձայն՝ հատուկ «դաս» էին համարվում Մարգարեի ազգականները, բոլոր նրանք, ովքեր ավելի վաղ էին իսլամ ընդունել կամ մասնակցություն ունեցել հերոսական ժամանակաշրջանի՝ Բադրի, Ուհուդի և այլ մարտերին, ինչպես նաև գործող բանակի կազմի մեջ մտած ռազմիկներն (muqātilūna) ու մուհաջիրները (Մարգարեի հետ տեղափոխվածները)⁵⁹: Ըստ այդմ՝ բնակչությունը բաժանվում էր երկու «դասի»՝ իշխող մուսուլմանների և այլադավան ժողովուրդների:

Ավանդության համաձայն՝ 641 թվականի մուհարամի 20-ին, Օմար իբն ալ-Խատտաբ խալիֆան հանձնարարել է երկու կուրայջցի հայտնի ծագումնաբան-գիտակների՝ կազմել մուսուլմանական համայնքի անդամների ցուցակ-մատյանը⁶⁰: Այս ցուցակ-մատյանը կոչվում էր «diwān al-muqātila» կամ «diwān al-djund» «ցեղային աշխարհագրորի մատյան» և պահվում էր Մադինայում՝ խալիֆայի նստավայրին կից «Թղթերի տանը» (bayt al-qarāṭis): Մատյանում գրանցումը կատարվել է տոհմ առ տոհմ և յուրաքանչյուր տոհմ կամ անհատ զետեղված էր մատյանի առանձին գլխում՝ բարում (bāb)⁶¹: Մատյան-ցուցակը սկսվում է Մարգարեի ընտանիքից ու նրա Հաշիմ տոհմից, իսկ հետո թվարկվում են առաջին մուսուլմանները: Ցուցակներում հերթականությունը սահմանվում էր՝ ելնելով Մարգարեին մերձ լինելու սկզբունքից: Եվ եթե երկու խումբ հավասարապես մերձ էին Մարգարեին, ապա առաջնությունը տրվում էր նրան, ով ավելի վաղ էր ընդունել իսլամ (ahl al-sābiqa): Վերջապես, հասնելով Անսարներին, նրանք հարցնում են խալիֆային. «Ումից պետք է հիմա սկսենք»: Նա պատասխանում է. «Ալ-Աուս

⁵⁶ St' u Ansāb, h. I, էջ 6:

⁵⁷ Wüstenfeld F., *Genealogische Tabellen der Arabischen Stämme und Familien*, Göttingen, 1852.

⁵⁸ St' u Al-Balādhurī, Ahmad b. Yahya, *Futūh al-buldān*, (*Liber expugnationis regionum, auctore al-Belādsori*, Ed. J. M. de Goeje. Lugduni Batavorum, 1866), pp. 449-452; Smith W. R., նշվ. աշխ., էջ 94:

⁵⁹ Фон Грюненбаум Г. Э., *Классический ислам*, Москва, 1986, стр. 54.

⁶⁰ «Ալ-Վալիդ իբն Հաշիմ իբն Մուդիբան ասաց նրան. «Ո՛վ հավատացյալների հրամանատար, ես եկա Միրիա և տեսա, որ նրա կառավարիչները կազմել էին դիվան (diwān) և կազմակերպել զորքը (djund), դու նույնպես կազմիր դիվան և ըստ այդմ՝ զորքը կազմակերպիր: Նա համաձայնվեց այս խոսքերի հետ և կանչեց Ալիլ իբն Աբու Տալիբ Մահրամա իբն Նաուֆալին և Հուբայր իբն Մութիմին, ովքեր կուրայջ ցեղի ծագումնաբաններից էին (nussāb) և հրահանգեց նրանք՝ գրել մարդկանց անունները՝ համաձայն իրենց հասարակական դիրքի (manāzilihim). այսպես նրանք գրեցին՝ սկսելով բանու Հաշիմից, հետո գրեցին Աբու Բաքրի և նրա մարդկանց, և հետո Օմարի և նրա մարդկանց անունները, քանի որ նրանք խալիֆաներ էին: Ապա Օմարը տեսավ դա և ասաց. «Ես գոհ եմ Ալլահից, թե ինչպես եք դուք այն արել, բայց սկսեք Մարգարեի ազգականներից՝ սկսած ամենամերձավորներից»: Ավելի մանրամասն՝ տե՛ս Tabarī, Tārīkh, ed. M.J.de Goeje et al. Leiden, 1879-1901, vol. I, 2750; St' u նաև՝ Al-Balādhurī, Ahmad b. Yahya, *Futūh al-buldān*, Ed. J. M. de Goeje CD-Noor al-Sirah2 (A Collection of Sources of History of Islam), Cairo, 1966, p. 450.

⁶¹ Bāb - արաբերեն նշանակում է դուռ, նաև՝ զուլխ, մաս, բաժին:

ցեղի Սաադ իբն Մուադ ալ-Աշհալիի ազգականներից (raht), այնուհետև՝ ըստ Սաադի ազգակիցների մերձավորության»⁶²:

Բաբերը հետագայում հանդես են գալիս առանձին մասյանների տեսքով, որոնք կազմվում էին Քուֆայում, Բասրայում, Դամասկոսում, Ֆուստատում (Կահիրե), նաև Եմենում: Դրանք առանձին «գիրք-տեղեկատվություններ» էին, որոնցից յուրաքանչյուրը պարունակում էր մի ցեղի ծագումնաբանություն (օրինակ՝ «Խուզայա ցեղի դիվանը», «Հիմյար ցեղի դիվանը» և այլն): Ժամանակ առ ժամանակ այդ ցուցակները համալրվում էին՝ կապված տեղի ունեցող իրադարձությունների հետ⁶³: Այդ դիվաններն ունեին զուտ քաղաքական ու սոցիալական գործառույթ և բնավ էլ արդյունք չէին գիտական նախաձեռնության, քանի որ ուղեցույց էին ծառայում՝ յուրաքանչյուրի հասարակական դիրքը, նաև կենսաթոշակի չափը որոշելու համար: Դրանք հիմք են հանդիսացել հետագա ծագումնաբանական երկերի ստեղծման համար ու իրենց ազդեցությունն են թողել ծագումնաբանության զարգացման վրա:

Մինևույն սոցիալական տրամաբանությամբ են շարադրված Իբն ալ-Քալբիի՝ «Ծագումնաբանությունների ժողովածու»-ն, Իբն Դուրայդի՝ «Ծագումնաբանության գիրք»-ը, ալ-Բալազուրիի «Ազնվականների ծագումնաբանություններ»-ը, Իբն Հազմի՝ «Արաբների ծագումնաբանությունների ժողովածու»-ն և համանման մի շարք այլ երկեր ⁶⁴: Ինչպես նկատել է Իբն Խալլունը, տոհմաձառը, կազմվելով բեդվինական ցեղի քաղաքական վերնախավից, միտված էր գրավելու կենտրոնական տեղը, այսինքն՝ ծագումնաբանական ծառի «բունը» մինչ մնացած խմբերը բոլոր կողմերից ճյուղավորում էին այն⁶⁵: Հետագայում այս փաստն ընդգծում են նաև ժամանակակից մի շարք հետազոտողներ:

Օմար իբն ալ-Խատտաբի կողմից սահմանված կենսաթոշակների վճարման համակարգի յուրահատկությունն այն էր, որ դրանց չափը սահմանվում էր ոչ թե զինվորական կամ վարչական հիերարխիայում զբաղեցրած տեղի, այլ Մարգարեին մերձ լինելու սկզբունքով՝ հաշվի առնելով նաև իսլամի ընդունման ժամանակը և մասնակցությունն առաջին պատերազմներին: Այս հիմունքով ամենաբարձր ռճիկներն ստանում էին ոչ թե համայնքի ղեկավարները կամ զորահրամանատարները, այլ Մարգարեի ութ այրիները: Սա թերևս տարօրինակ է մուսուլմանական իրավունքի տեսակետից, ըստ որի՝ կինը պետք է ստանար կրկնակի պակաս, քան տղամարդը: Կանանց կենսաթոշակները սահմանելիս հաշվի էր առնվում նրանց դիրքը հասարակության մեջ և նրանց նկատմամբ Մարգարեի վերաբերմունքը: Աիշային՝ Մարգարեի սիրելի կնոջը, ինչպես նաև Աբու Բաքրի դստերը սահմանված էր տարեկան 12000 դիրհեմ, մյուս հինգին՝ 10000-ական դիրհեմ, իսկ Ջուվայրային և Սաֆիյային՝ 6000-ական⁶⁶: «Ես գերուն չեմ կարող նշանակել այնքան թոշակ, որքան Աբու Բաքրի դստերը», - նշել է Օմար իսլամի ֆան⁶⁷: Փաստորեն, այրու ամենացածր թոշակն ավելի բարձր էր, քան

⁶² Տե՛ս Balādhurī, *Futuh...*, p. 455.

⁶³ Տե՛ս Грязневич П., К истории возникновения арабской генеалогии, - Письменные Памятники и Проблемы Истории Культуры Народов Востока, XIII Годичная Научная Сессия ЛО ИВАН СССР (доклады и сообщения по арабистике), Москва, 1978, стр. 79-80.

⁶⁴ Հիշում իբն Քալբիի «Ծագումնաբանությունների ժողովածու» երկի մասին ավելի մանրամասն տե՛ս Caske W., *Das Genealogische Werk des Hishām Ibn Muḥammad al-Kalbī*, Leiden, 1966; Muhammad bin al-Hasan ibn Duraid, *Kitāb al-Ishtiqāq*, ed. ‘Abd al-Salām Muḥammad Hārūn, al-Qahira.; Ibn Hazm, Abū Muhammad ‘Alī, *Jamharat ansāb al-‘Arab*, ed. ‘Abd al-Salām Hārūn, Cairo, 1972

⁶⁵ Bonte P., Conte E., Hamès C., Wedoud oud Cheikh A., *Al-Ansāb La Quête Des Origine: Anthropologie historique de la société tribale arabe*, Paris, 1991, p.192.

⁶⁶ Տե՛ս Balādhurī, *Futuh...*, p. 455.

⁶⁷ Տե՛ս *Ansāb*, h. I, էջ 452:

Մարգարեի ամենահարգարժան զինակիցներինն ու Բաղրի ճակատամարտի մասնակիցներինը, որոնք ստանում էին 5000-ական դիրհեմ⁶⁸: Նույնքան էր սահմանված նաև Մարգարեի թոռներին՝ Հասանին և Հուսեյնին, թեև նրանք ծնվել էին Բաղրի ճակատամարտից հետո: Հուդայբիայում երդումով իսլամ ընդունածները, ռիդայի ճնշմանը, Յարմուկ ու Կադիսիա ճակատամարտերի մասնակիցներն ստանում էին 3000-ական դիրհեմ: Յարմուկի, Կադիսիայի, Ջալուլայի և Նիհավենդի ճակատամարտերի մասնակիցներին հատկացված էր 2000-ական, իսկ առավել աչքի ընկածներին՝ 500-ական դիրհեմ: Կադիսիայի և ապա Տիգրոնի նվաճման («առաջին համալրումը») արշավանքներում ներգրավածներն ստանում էին 1000-ական դիրհեմ, երկրորդ համալրումը՝ 500 դիրհեմ, երրորդը՝ 250, և վերջինը՝ 641 թվականինը՝ 200 դիրհեմ⁶⁹:

Այսպիսով, առաջին մուսուլմաններն ստանում էին քսան անգամ ավելի, քան վերջին նվաճողական արշավանքներին մասնակցած շարքային զինվորները: Մակայն մուսուլմանական վերնախավի արտոնություններն այդքանով չէին սահմանափակվում. մուհաջիրների և այլ հարգարժան անձանց կանայք նույնպես թոշակ էին ստանում:

Փաստորեն, Օմար խալիֆան իր այս գործունեությամբ նախ՝ պետականորեն ճանաչել տվեց արաբների տոհմացեղային կառուցվածքը, որի վրա էր հիմնվում VII դարի խալիֆայության ամբողջ վարչական համակարգը: Արաբները ոչ միայն կռվում էին, այլև ապրում ցեղերով՝ պահպանելով արյունակցական-ազգակցական կապերն ու տոհմացեղային կառուցվածքը, որի հիման վրա էլ ձևավորվում էր նոր հասարակությունը: Այդ կառուցվածքի հետ միասին պահպանվում էր նաև ծագումնաբանական գիտելիքն իբրև արժեք՝ ձեռք բերելով տնտեսական և սոցիալական կարևոր նշանակություն: Եվ երկրորդը՝ «ցեղային աշխարհագրի մատյան»-ը պատճառ դարձավ ստույգ տոհմաձառերի վրա հիմնված գործնական տոհմային ծագումնաբանության ոչնչացմանը՝ ծնունդ տալով տարբեր տեսակի կեղծիքների, որ ի հայտ եկան հատկապես VIII դարի կեսերին, երբ արաբական ցեղերն սկսեցին կազմել էթնիկ-քաղաքական մեծ խմբավորումներ ու միություններ: Այդ ժամանակաշրջանում տոհմաբան-գիտակները, որպեսզի հիմնավորեին այս կամ այն ցեղի գերազանցությունը մյուսի նկատմամբ և տոհմաձառերը հարմարեցնեին իրենց սոցիալական ու քաղաքական նկրտումներին, սկսում էին դրանք կեղծել և, որպես ապացույց, օգտագործել բազմաթիվ շինծու բանաստեղծություններ՝ դրանք վերագրելով ոչ միայն առասպելական անվանահայրերին, այլև հայտնի բանաստեղծներին: Այդ մրցակցությունն ընթանում էր հատկապես հարավային և հյուսիսային ցեղային միությունների միջև: Կարելի է ասել, որ այս ժամանակաշրջանը դարձավ տոհմային ծագումնաբանության **ոսկեդարը**, ինչպես նաև՝ **ավարտը**:

⁶⁸ Տե՛ս Balādhurī, *Futuh...*, p. 455.

⁶⁹ Նույն տեղում, էջ 451:

THE DEVELOPMENT OF THE GENEALOGICAL TREE OF ARABS

Alis Eloyan

(summary)

The present article is devoted to the history of the formation of the Arabic genealogical tradition in the Arab-Muslim medieval written culture. The genealogical scheme is presented through tables according to which the Arabs were divided into three basic genealogical groups: the main root was called “Disappeared” (Bā’ida), i.e. all the vanished that are mentioned in the Koran: Ad, Thamud, Tasm, Jadis, al-Amalika and others. The other group called “Pure Arabs” (Ā’riba) belonged to the Kahtan confederation and were known as “Southern Arabs”, who lived mainly in Yemen. Finally, the third group, were the “Converted Arabs” (Musta’riba), who had descended from Ismail. They were the “Northern Arabs” whose genealogical line was connected with Adnan, and later with prophet the Muhammad. In my paper I present the general genealogical tree of the Arabs as imagined by medieval authors, which was created in the first century of Islam as a result of the tax reforms of caliph Umar b. al-Khattab (634-644), in order to create more efficient system of taxation and redistribution. The lists were created according to the closeness to the Prophet. This period is defined as the gold age of the tribal genealogy and it ended when the real tribal structures were being destroyed, giving rise to numerous false genealogies that were being manipulated for political goals.